

maioribus late fuerant: in barbaris ritibus conuerrere: auaricie quam insatiabiliter studere: ceteris inouare: et agros cultoribus vacuos tributis replere. Preterea si quis iniquis facti onibus circumuentos in exilium misisset: horum uxores legitimis matrimonijs auulsos suis suis ac satellitibus iungere. Ipse quoque etiam contra etatis sue vires adulteris et corrupti onibus virginum delectari. Verum ubi huic modi armis et virtutibus instructis tyrannidem ferocius cepit agitare. Constantinus qui erat veris virtutibus adornatus: et perfecta in dei pietate munitus: tot tantisque flagitijs ire obuias parat. nec difficultas aliquid victorie fuit: ubi et causa iustior et fides purior et virtus eminentior habebatur. De rectoribus Licinio: atque omni memoria tyrannice dominationis ablata soliditatem romanam regni cum filiis solus obtinuit. Tum quoque status quidem reipublice equabili moderatone et cetera dignissima romani nominis habebatur. In nationibus barbaris metus ingens. In provincialibus quoque metu deuotio animi maior erat. Quieta omnia et tranquilla ab hostibus bellisque civilibus: leti securisque cuncti mortales pacem agitant. Ecclesiarum vero gloria incredibili memoratu est quanto religiosi imperatoris studio adoleuerit: quantaque eius cura etiam erga sumptum indigentium fuerit: Arridens namque in fide dei animus: et benignum ingenium atque clemens bonis operibus precebat. In tantum quoque presentium rerum bonitas et tranquillitas obtinebat: ut obliuionem preteritorum pareret malorum. Edictis namque frequentibus per omnes locum positus: non solum tyrannicas aduersum christianos depulerat leges: iusque civile reddiderat: verum et preiulia plurima ecclesiastica. ac summos honores sacerdotibus detulit. Ita deo atque hominibus charus summam romani regni cum religione pura. Tum etiam virtute animi ac moderatone supra omnes qui prius fuerant procurabat.

Eusebii Cesariensis historie ecclesiastice explicit liber nonus.

Incipit prologus

Ruffini presbyteri in decimum et undecimum libros historie ecclesiastice.

Uetusque nobis Eusebius rerum in ecclesia gestarum memoriam tradidit. Cetera vero que usque ad tempus per ordinem subsequuta sunt: que vel in maiorum litteris reperimus: vel nostra memoria attingit. patris religiosi preceptis et in hoc parentes: que poterimus breuiter addemus.

Finit Prologus

Incipit Liber decimus historie ecclesiastice: cum capitulorum annotatione.

De Arrii herese Caplm. I.

Mum apud alexandriam post Achillan quem petro martyri successerat alexander sacerdotium suscepisset: quod patris et herese a persecutionibus erat: atque ecclesiarum gloria confessorum meritis gaudebat: prosperitas rerum nostrarum domestica potentia turbata. Etenim presbyter quidam apud Alexandriam Arrius nomine: vir specie et forma magis quam virtute religiosus: sed glorie laudisque et nouitatis improbe cupidus: praua quedam de fide christi proferre. et que antea in questione non venerat: cepit abscidere ac separe ab illa eterna et ineffabili dei patris substantia vel natura filium conabatur. Queres plurimos in ecclesia conturbabat. Sed cum Alexander episcopus natura lenis et quietus: assiduus commotionibus Arrius cuperet a prauo incepto et assertioibus impijs reuocare: nec tamen res ex sententia prederet: quod plerisque iam contagio pestifere assertiois infecerat non solum apud Alexandriam: verum et per alias urbes. prauitatemque dispersa: pernitiosum fore credens si dissimularet: et alijs plurimis confessoribus suis rem indicat. Questio latius innotescit. Sermo usque ad aures religiosi principis: quippe qui omni studio et diligentia curaret que nostra sunt: peruenit. Tum ille ex sacerdotum sententia apud urbem Nicenam episcopale concilium duocat: ibique Arrius trecentis decem et octo episcopis residentibus adesse iubet: ac de eius propositionibus et questionibus iudicari.

De concilio apud Nicenam congregato.

Ecclesiastice historie

Caplm. II

Sed in eo ꝓcilio admirabile factū ꝓncipis nō puto reticendū. Etenī cum ex omnibꝫ pene locis epi ꝓuenissent: ꝫ (vt fieri solet) diuersis ex causꝫ iter se quedā iurgia detulisset: in ꝓpel labat frequentꝫ a singulis: offerebantur libelli: clꝫe ꝓferebant: et magꝫ ad hec qꝫ ad id ꝓ qꝫ vētū fuerat aīos dabāt. At ille vidē qꝫ ꝓ hꝫmōi iurgia cā sūmi negociꝫ frustrare tur: diē certū statuit: qꝫ vnus qꝫsqꝫ ꝓꝫsi qꝫd qꝫrimonie habere videret ꝫferret. Et cū re sedisset: suscepit a singulis libellos: qꝫs silꝫ oēs in sinu suo ꝓtinēs: nec ī eis qꝫd ꝓtinetur aperiēs ait ad eꝫos: Deꝫꝫ vos ꝫstituit sacerdotes: ꝫ potestātē vobis dedit de nobis qꝫs iudicādi. ꝫ ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autē nō potestꝫ ab hominibꝫ iudicari. ꝓꝫꝫt quod dī solius inter uos expectate iudiciū. ꝫ vestra iurgia que cūqꝫ sūt: ad illud diuinū referentꝫ examē. Vos etenī nobis a deo dati estꝫ dī: ꝫ ꝫueniens nō est vt homo iudicet deos: sed ille solus de qꝫ scriptū est. Deus stetit in ꝫgregatiōe deoꝫ: in medio atꝫ deos discernit. Et iō his omīssis: illa qꝫ ad fidē dī ꝫtinent absqꝫ vlla aīoꝫ ꝫtēōe distinguite. Cū hec dixisset: oēs silꝫ qꝫrimoniaꝫ libellos iussit exuri: ne innotesceret vlli boīm simulatio sacerdotū. Verū cū ꝫ dies multos in eꝫoꝫ ꝫcilio fidei qꝫstio verteret: ꝫ nōnulli diuersa sentirēt: ac vehementer ceptis Arrij fauerēt: ꝫles tñ erāt qꝫ impīū Arrij execraret inceptū. Cūqꝫ in eodē ꝫcilio esset cōfessoꝫ magnus nūerꝫ sacerdotū: oēs Arrij nouitatiꝫ aduersabantꝫ. Fauebāt ꝫo ei viri in qꝫstioibꝫ callidū: ꝫ ob id simplicitati fidi aduersi.

De cōuersione philosophi dialectici.

Caplm. III

Quātū ꝫo virtutē habeat fidei simplicitas: etiā ex his qꝫ inibi gesta referuntꝫ agnoscimꝫ. Eteī cū ꝫstūdio religiosi impatoꝫ. ex oī terra sacerdotes dī coisset opiniōe cōmoti: ꝫ philosophi qꝫs ꝫ dialectici valdꝫ nobiles ꝫ opinatissimi cōuenerūt. In qꝫbꝫ qꝫdē īsignis ī arte dialectica ꝫ dies singlos cōflictū sūꝫmi certaminis cū eꝫis nris viris ad ea qꝫ dialectica nō improbabilitꝫ eruditꝫ mouebat: ꝫ fiebat īgēs spectaculū. cōuenientibꝫ

ad audiendū doctis ꝫ litteratis viris: nec tñ vllꝫ genere ꝫhs ꝫcludi a quo qꝫ poterat aut ꝫstringi. Tāta etenī dicēdi arte obiectis qꝫstionibꝫ occurrebat: vt vbi maxime putaretꝫ astrictꝫ velut anguis lubricus laberet. Sed vt ostēderet deus: quia nō in sermone regnū dei: sed in ꝫtute cōsistit: qꝫ daz ex cōfessoꝫ simplicissime nature virꝫ ꝫ nihil aliud sciēs nisi iesum christū ꝫ hūc crucifixū: inter ceteros auditores eꝫs ad erat. Qui cū vidisset ꝫhm insultantē nris ꝫ callida disputatiōis arte iactanteꝫ: ꝫ ꝫscit ab omnibꝫ locum velle se paucis cum ꝫho sermocinari. Tuz vero nostri qui simplicitatē viri ꝫ imperitiā in sermone dūtaxat nosserent: pauere ꝫ velut pudorē quēsdam pati ne forte apud callidos homines risū efficeret sancta simplicitas. ꝫstetit tñ senior: ꝫ hic mouit sermonis exordium. In nomine inqꝫt Iesu christi philosophi audi que vera sūt. Deus vnus est qui fecit celū ꝫ terrā: quiqꝫ hominiquē de terre limo formauerat spirituz dedit: vniuersa que videntur ꝫ que non videntur virtute verbi sui creauit: ꝫ spiritus sui sanctificatione firmavit. Hoc verbū ac sapiētia quem nos filiū dicimus: hūanos miseratus errores ex virgine nascitꝫ: ꝫ ꝫ passionē mortꝫ a ꝫpetua nos morte liberauit: ac re surrectione sua eternā nobis cōtulit vitā. Quem et expectamus iudicem omnīū qꝫ gerimus esse venturuz. Credis hoc ita esse philosophi? At ille velut si nunqꝫ vllū sermōnem cōtradicēdi didicisset: ita obstupefactus virtute dictoꝫ mutus ad omnia hoc solum potuit respōdere: ita sibi videri: nec aliud verū esse qꝫ quod dixerat. Tū senior si hec inquit ita esse credidisti: surge ꝫ sequere me: ac dominicum ꝫ huius fidei signaculū suscipe. Et philosophus cōuersus ad discipulos suos: vel ad eos qui audiendi gratia cōuenerāt. Audite inqꝫt o eruditi viri. Donec verbis mecū gesta res est verba verbis opposui: et que dicebantur dicēdi arte subuerti. Ubi vero ꝫ ꝫbis ꝫtus processit. ex ore dicentis: nō potuerūt resistere verba ꝫtuti: nec homo aduersari potuit deo. Et ideo si quis vestrū potuit in his que dicta sūt sentire que sensit: credat christo et sequatur hunc senem: in quo locutus est deus. Ita philosophꝫ

christian^o effect^o tandem se gratulat^o est victum.

De Pafnutio confessore.

Caplm. III

Ruit preterea in illo concilio et Pafnucius homo dei episcopus ex egypti partibus confessor. ex illis quibus Darimian^o dextris oculis effossis: et sinistro publicis succiso: per metalla damnauerat. Sed in hoc tanta virtutum ierat gratia ut insignia per eum non minus quam dudum per apostolos fierent. Nam et demones verbo tantum fugabat: et egros sola oratione curabat: sed et cecis visum dicitur reddidisse: et paralyticos ad stabilitatem corporis reuocasse. Quae Constantinus in tanta veneratione et affectu habuit ut sepius eum in tra palatium euocatum complecteretur: et illum oculum qui in confessione fidei fuerat euulsus auidioribus osculis demulceret.

De Spiridione episcopo: et mirabilibus eius

Caplm. V.

Eorum nunc ro et siquid adhuc eminetius fuisse dicitur: etiam Spiridionem episcopus: vir vnus ex ordine prophetarum quantum etiam nos eorum quae eum viderat narratioe cooperimus. Hic pastor omnium etiam in episcopatu positus permansit. Quadam vero nocte cum ad caulas fures venissent et manus improbas quo aditus educendis omnibus faceret extendissent: inuisibilibus quibusdam vinculis restricti: vsque ad lucem velut traditi tortoribus permanserunt. Cum vero oues ducturus ad pastus matutin^o se ageret senior: vidit iuuenes absque humanis vinculis caulis pedere districtos. Eorum causam nocte cooperissis absoluit sermone quibus meritis vinxerat: et ne eis ianis nocturna cederet occupatio tollite inquit o iuuenes vnum arctate: ne sine causa venisse videamini quibus melius prece quam furto quesisse conuenerat. Tradunt de hoc etiam illud factum mirabile, filiam habuit Thirenem nomine quae ei cum bene ministrasset virgo defuncta est. Post eius obitum venit quidam dicens se ei quoddam depositum commendasse. Rem gestam ignorauerat pater. Perquisitum in tota domo nusquam quod poscebat inuentum est. Persistebat tamen ille qui commendauerat et fletu ac lacrymis purgebat: vite suae quibus illaturum se esse exitum nisi commendata recipere restabat. Per mortem lacrymis eius senex ad

sepulchrum filie pererat: atque eam ex nocte clamabat. Tum illa de sepulchro: quod vis ait pater: commendatum inquit illi vbi posuisti. At illa locum designans: illic ait inuenies defossus. Regressus ad domum: rem sic filia de sepulchro responderat reprobam tradidit reprobam. Sed et multa alia eius ferunt gesta mirabilia: quae etiam nunc ore omnium celebrantur. Tales igitur in illis adhuc temporibus permulti viri ecclesiae dei refulgebant: ex quibus plerique in illo concilio fuerunt. Sed et Athanasius eodem tempore Alexandriae diaconus Alexandrini episcopi aderat concilio senex quam plurimis iuuens. Interea per dies singulos agitabat: nec facile aut temere de re tanta statuere audebat. Euocabat frequenter Arrium in concilium et assidue tractatu assertiones eius discutiebatur: et quod aduersum hoc teneri deberet: aut statui summa cum libertate querebat. Verum post diutinum multum tractatum placet omnibus: ac velut vno cunctorum ore et corde decernit hominibus scribi debere. id est eiusdem cum patre substantie filium profiteri: idque firmissima omnium sententia pronuntiat. Decem et septem soli tunc fuisse dicuntur: quibus Arrii fides magis placeret: extrinsecus creatum dei filium ex nullis substantiis: et non ex ipsa patris deitate pergentem confirmantes. Defertur ad Constantinum sacerdotalis concilii sententia. Ille tanquam a deo placatus venerat. Lui siquidem tentasset obniti: velut contra diuina statuta venientem in exilium se prestatum acturum. Sed igitur soli cum Arrio se patiuntur expelli: reliqui pro vno decem concilio inter se habito: ad quiescunt ad subscribendum manu sola non mente. Eius simulatiois auctor precipue extitit Hicomedie episcopus Eusebius. Interim quo modo alijs veritate: alijs simulatione sicut post exitum docuit: subscribentibus et de singulis quibusque ecclesiasticis obseruati omnibus certa statuta fingentibus concilium direptum est. Exemplum autem expositionis fidei eorum quae conuenerat infra scriptum est.

Exemplum fidei Nicene: et statutorum eius.

Caplm. VI

Redimus in vnum deum patrem omnipotentem: omnium visibilium et inuisibilium factorem. Et in vnum dominum nostrum iesum christum filium dei de patre natum vnigenitum. id est de substantia

Ecclesiastice historie

patris. deū ex dō lumē ex lumine. dum ve-
rum ex dco vero. natū nō factū. homousi-
on patri. hoc est eiusdē cum patre substan-
tiē. p quē oīa facta sunt. que in celo: z que
in terris. qui ppter nos homies z ppter no-
stram salutem descēdit. z incarnat⁹ ē ho-
mo fact⁹: passus est. z resurrexit tertia die
z ascendit in celos. inde venturus iudica-
re viuos z mortuos. Et in sp̄m̄ sc̄m̄. Eos
autē q̄ dicūt erat aliq̄n quādo nō erat: z āte
q̄ nasceret nō erat: et q̄ ex nullis substan-
tibus factus est: aut ex alia substātia vel
substātia dicūt esse: aut p̄uertibile: v̄l mu-
tabilez filiū dei: anathematizat catholica
et apostolica ecclesia.

Statutū. I Statuūt p̄terea obser-
uandū esse in ecclesijs: ne quis ex his q̄ se
metip̄os p̄ impatiētiā libidinis exciderūt:
veniret ad clerū. **II** Et ne quis nup̄ as-
sumptus ex vita: vel p̄uersatiōe gentili ac-
cepto baptismo āteq̄ cautius examietur
clericus fiat. **III** Et ne quis ep̄oz cete-
rozū clericoz cū extraneis mulieribus ha-
bitet: p̄ter cū matre: vel sorore: vel auia: v̄l
si que sunt hm̄oi necessitudinum persone.

III Et vt qui ep̄us si fieri potest a to-
tius puincie ep̄is ordinet. Si hoc diffici-
le est: certe nō min⁹ q̄ a trib⁹: ita tñ vt me-
tropolitani ep̄i maxime vel p̄sentia vel au-
ctoritas habeat. Absq̄ quo ordinationez
irritā esse voluerūt. **V** Et ne quē si ali-
us ep̄us de ecclesia expulerit: siue clericū:
siue laicū suscipiat alius. Sane ne h̄ aut
iracundiā aliqua: aut p̄tentione (vt fieri so-
let) iniuste factū remediū nō haberet: d̄cer-
nunt per singulos ānos in singulis q̄bus

q̄ puincijs secūdo ad omnib⁹ ep̄is puinci-
alibus cōcilia agi d̄bere: et de huiuscemo-
di negotijs iudicari: vt si forte ab vno iniq̄
aliquid gestū est. a ceteris emēdet. si recte
vt ab omnibus cōfirmet. **VI** Et vt ap̄
alexandriā vel in vrbe roma vetusta d̄sue-
tudo seruetur. vt vel ille egypti vel hic sub
urbanarū ecclesiaz sollicitudinem gerat.

VII Et vt si forte i ordinādo ep̄o duo
vel tres p̄ aliq̄ p̄tentione dissentiant: reliq̄
rum auctoritas: z p̄cipue metropolitani
cuz ceteris firmior habeat. **VIII** Et vt
ep̄o hierosolymoz antiquitus tradita ho-
noris p̄rogatiua seruetur: manentibus
minus z Metropolitani ip̄ius puincie

dignitate. **IX** Et vt catharos: qui
ap̄ nos nouatiani sūt: si forte penitētes
ad ecclesiā cōuertāt confessos ecclesiastica
dogmata clericos i ordine q̄dez suo susci-
pi debere. Sed in ordinatiōe data: sane si
ep̄us ip̄oz veniat ad ep̄m nostrum debe-
re eū in p̄sbyterozū loco sedere. Ep̄iscopi
vero nomen manere apud illū solū qui cas-
tholicā semp tenuit fidē: nisi suo volūtate
ip̄e eū tali nomie honorare voluerit vel si
placuerit vt q̄rat ei ep̄iscopi locū vacatē
hoc sit in ipsius potestate. **X** Et ne in
vna ciuitate duo sine ep̄iscopi **XI** Et
si q̄ forte indiscrete ad sacerdotiū p̄uecti
postmodū vel ip̄i aliquid de se criminofū
p̄fessi sunt. vel ab alijs reuicti vt abijciant
sed z si q̄ ex his qui lapsi sunt: et p̄grantiā
forte ordiati recogniti fuerint vt abijciant:

XII Et si q̄ absq̄ tormentis in p̄secu-
tiōibus lapsi sunt: et ex corde agūt penitē-
tiā: quinque annos inter cathecuminos fa-
ciant: z duob⁹ ānis post hoc fidelib⁹ tñ in
oratiōe iūgant z ita postmodū suscipiāt.

XIII Qui p̄o propter p̄fessionez mili-
tiam abiecerāt: z rursum hanc ambierunt:
hos tredecī ānis penitentiā gerere: z post
ea suscipi. Si tamē ex corde penitentiā ge-
rant. Esse tamen et in potestate ep̄i mode-
randi facultatē: si eoz fructuosam z attēs-
tā penitentiā viderit. **XIII** De his p̄o
qui vita excedūt penitentib⁹ decernūt va-
cū nullū d̄bere dimitti. Si quis sane ac-
cepta cōmunionē supuixerit debere eū tē-
pora statuta cōplere: v̄l certe p̄ vt moderat-
io ep̄i voluerit. **XV** De cathecumia-
nis qui lapsi sunt statuerunt tribus ānis
eos a cathecuminoz oratiōe sepatos: post
ea recipi debere. **XVI** Et ne de ciuita-
te inferiori ad maiorē ecclesiaz trāsire quis
ambiat: siue ep̄s siue etiā alius clericus.

XVII Et ne quis clericus qui derelicta
ecclesia sua nulla existente causa pbabili va-
gatur z oberrat per alias ecclesias. susci-
piatur in cōmunionē. **XVIII** Et vt ne-
mo eū qui ad aliū ptinet subripiēs in sua
ecclesia ordiet clerū: absq̄ p̄fesu illi⁹ ad quē
ptinet. **XIX** Et ne q̄s cleric⁹ aut vsu-
ras accipiat: aut frumētū v̄l vini ampliati-
onē q̄ solet in nouo datum v̄l sexcuplum
vel etiā duplū recipi. q̄ si faciat tāq̄ tur-
pis lucri reū abijciendam. **XX** Et ne

etiam in
in
co
q
fi
ill
de
pe
(v
let
cu
in
od
tp
cis
tal
cis
ne
gn
ris
ci
lo
m
cle
gr
in

diaconi p̄sbyter̄ p̄ferant: ne ve sedeāt i cō
sessu p̄sbyteroz: aut illis p̄sentibz eucharī
stia diuidāt: sed illis agētibz solū mīrēt:
Si p̄o p̄sbyter nullus sit in p̄senti: tūc de
mū etiā ip̄is licere diuidere: alit̄ p̄o agen
tes abijci iubent. **XXI** Et vt Paulia
niste q̄ sūt Fotiniani rebaptizēt. **XXII**

Sed ⁊ diaconisse quoniam quidē manus
impositionē nō accipiūt: etiāz ip̄as in laī
cos esse d̄bere. Igit̄ cū de his put̄ diuiaz
legū reuerētia poposcerat de creuissent: ⁊
et de obseruatione pasce antiquū canonē:
p̄ quē nulla de reliquo varietas oriret̄ ec
clesiis tradidissent: om̄ibz rite dispositis:
ecclesiāz par ⁊ fides in oriet̄ atq; occidē
tis partibz vna atq; eadē obseruabatur.

De Helena Constantini matre.

Caplm VII

DEr idem tempus Helena Constā
tini mater: femina incomparabili fidē
religiōe animi ac magnificentia
singulari. Qui p̄o Constantin⁹ cū
esset fili⁹ ⁊ crederet diuis ammonita visi
onibz hierosolimā petiit: atq; ibi locum
in quo sacrosanctū corp⁹ patibulo affixū
p̄penderat ab incolis p̄quiri. Qui id cir
co adinueniendū difficilis erat q̄ ab anti
quis p̄secutoribz simulacroz in eo vener̄
fuerat d̄fixū: vt si quis christianorū i loco
illo christum adorare voluisset venerem vi
deretur adorare. Et ob hoc infrequens et
pene obliuioi datus fuerat locus: S; cūz
(vt supra diximus) religiosa femina p̄perat
set ad locū: celesti sibi indicio designatuz:
cuncta ex eo p̄fana ⁊ polluta deturbans
in altum purgatis ruderibz: tres confuso
ordine repperit cruces. Sed obturbabat
reperiti muneris leticiāz vniuscuiusq; cru
cis indiscreta p̄prietas. Aderat quidē ⁊ ti
tulus ille qui grecis ⁊ latinis atq; hebrai
cis litteris a Pilato fuerat conscriptus. S;
ne ip̄e satis euidēter dominici p̄debat su
gna patibuli. Dic iāz humane ambiguita
tis incertū diuinū flagitat testimoniū. Ac
cidit in eadem vrbē primariam quandam
loci illi⁹ feminā graui egritudine p̄fectā se
necē iacere. Zacharius p̄ idem t̄ps ec
clesie illius ep̄s erat. Is vbi cūctantem re
ginā atq; oēs parit̄ q̄ aderāt videt: afferte
in q̄t̄ huic totas q̄ repte sunt cruces: ⁊ que

sit que portauerit dñz nūc nobis adaperi
et dñs. Et ingressus cū regia pariter ⁊ po
pulis ad eaz q̄ decūbebat: defixis genibz:
huiuscemodi ad deum precem p̄fudit.

De cruce saluatoris in hierosolymis ab
Helena reperta

Caplm VIII

QUōne q̄ p̄ vnigenitū filiū tuū salu
tē generi hūano p̄ passionēz cru
cōferre dignatus es: ⁊ nunc in no
uissimis t̄pibz aspirasti i cord̄ acil
le tue p̄qrere lignū beatū i q̄ salus n̄ra pes
pendit: ostēde euidēter ex his tribz q̄ crux
fuerit ad dñicā gl̄iam: v̄l q̄ extiterit ad ser
uile supplicium: vt hec mlier q̄ semiuua de
cūbit: statū vt eā lignū salutare p̄tigerit: a
morte ianuis reuocet ad vitā. et cū h̄ dixit
ser: adhibuit p̄mo vna ex tribz: ⁊ nihil p̄fe
cit. Adhibuit secūda. nec sic q̄dez aliquid
actū ē. Ut p̄o admouit tertiā: rep̄ete apt̄
oculis mulier p̄surrexit: ⁊ stabilitate viriū
recepta alacrior multo q̄ euz sana fuerat:
tota domo discurrere ⁊ magnificari dñi
potētia cepit. Sic euidēt̄ iudicio regia vo
ti cōpos effecta: templū mirificū i eo loco
in q̄ cruce reppererat regia ambitōe p̄stru
xit. Clauos q̄z q̄bz corpus dñicū fuerat af
fixū portat ad filiū. Ex q̄bz ille frenos cō
posuit q̄bz vteret̄ ad bellū. Et ex alijs ga
leā nihilomin⁹ belli vsibz aptā fert̄ arma s̄
se Ligni p̄o ip̄ius salutar̄ p̄tez d̄tulit filio
partē p̄o thecis argēteis p̄ditā derelict̄ in
loco: q̄ etiā nūc ad memoriā sollicita vene
ratioe seruat. Reliq̄t etiā h̄ iudiciū religio
si animi regina venerabilis. Virgines q̄s
ibi repperit deo sacratas inuitasse ad p̄ā
dñi: et tanta eas deuotiōe curasse dicitur:
vt indignū crederz si famuloz vterent̄ of
ficijs. S; ip̄a manibz suis famule habitu
succicta cibū appōeret: poculū porrigerz:
aquaz manibz infunderet: et regina orbis
ac mater imperij famulaz ch̄i se famulaz
deputaret. Hec quidē hierosolymis gesta
Interea Constantinus pietate fretus. Sar
matas: Gothos: aliasq; barbaras nationes
nisi q̄ ve amicicijs: v̄l deditiōe sui paces
p̄uenerāt: in solo p̄prio armis edomuit.
Et quanto magis se religiosius ac humili
us deo subiecerat: tanto amplius ei domi
nus vniuersa subdebat. Ad Antonium

Ecclesiastice historie

q̄z p̄mū heremi habitatorē: velut ad vnuz
ex p̄his l̄ras supplicie mittit: vt p̄se ac li-
beris suis d̄no supplicaret. Ita nō solum
merit̄ suis: ac religioe matr̄: sed ⁊ iterces-
sione sanctoz̄ cōmendabilē se deo fieri ge-
stiebat. sane qm̄ tāti viri Anthoniū fecim⁹
mentionē: de virtutib⁹ eius atq̄ institut̄
et sobrietate mētis: vt in solitudine vitaz̄
degens vsus solūmodo cōsortio fuerit be-
stiarum. et de demonib⁹ crebros agēs tri-
umphos placuerit deo supra cūctos mor-
tales: vt q̄ institutionis sue p̄clare vsq̄ in
hodiernū monachis exempla reliquerit.
Volentem me aliquid exponere: ille libel-
lus exclusit qui ab Athanasio script⁹ etiā
latino sermone editus est. Propt̄ qd̄ nos
omissis his que ab alijs iam dicta sūt: ea
memorabim⁹: q̄ quāuis gestoz̄ p̄tineat fi-
des: ab his tamē qui lōge positi sūt obscu-
rior fama subtrahit.

De captiuitate Frumētij et Edisiū: et de
conuersione Indoz̄ per ipsos gesta

Capitulum IX

In ea diuisione orbis terre q̄ ad p̄di-
candū p̄bū de sorte p̄ apostolos ces-
lebrata est. cum alie alijs prouincie
obuenisset: Thome parthia ⁊ Ba-
theo ethiopia: ei⁹ adherens exterior India
Bartholomeo dicitur sorte decreta
Inter quas parthiaq̄ Media: sed longo
interior tractu India vltior iacet: mult⁹
varijsq̄ linguis et gentib⁹ habitata: Quā
velut longe remotam: nullus ap̄lice p̄dica-
tionis vomer impresserat. Quē tñ t̄pibus
Constantini tali quadā ex causa semina fi-
dei p̄ma suscepit. Metrodor⁹ q̄daz̄ philo-
sophus inspiciendoz̄ locoz̄ ⁊ orbis p̄scru-
tādī gr̄a: vltiorē dicit̄ Indiam penetras-
se. Cuius exemplo etiā iuitat⁹ Deropi⁹
quidā Tyrius philosophus simili ex cau-
sa adire Indiā voluit: habens secuz̄ duos
puerulos: quos liberalib⁹ l̄ris vt pote p̄in-
quos instituebat. Quoz̄ vn⁹ q̄ erat iunior
Edisi⁹: alter Frumētij vocabatur. Igi-
tur p̄uisus et in noticiā capitis his quib⁹
animus pascebat: cū philosoph⁹ redire ce-
pisset. aque vel ceteroz̄ necessarior⁹ causa
ad portū quēdā nauis q̄ vehebat applicu-
it. Doris est inibi barbaroz̄: vt si qn̄ fed⁹
sibi cū r̄homanis turcatū vicine: nūciaue-
runt gētes: oēs qui apud eos ex romanis

innenti fuerint iugulēt. Inuadit nauis
philosophi: cū cū ip̄o parit̄ perimunt̄.
Pueruli repti s̄b arbore meditantes: ⁊ lecti-
ones suas parates: barbaroz̄ miseratiōe
seruati ducuntur ad regē. Nox ille alterū:
id ē Edisiū sibi p̄incernā fecit. Frumētio
q̄o quē q̄si p̄spicacē de p̄benderat et pra-
dentē: ratiōes suas scriniaq̄ cōmisit. Ex
quo ⁊ i honore magno ap̄ regē habitū sūt
⁊ i amore: At q̄o moriens rex: vxorem cum
parulo filio regni dereliq̄ heredē. Ado-
lescentib⁹ aut̄ quid vellent agēdi dedit li-
berā facultatē. Quos tñ regina supplicie
exorat: tanq̄ que nihil haberet in toto re-
gno fidelius: vt secū vsq̄q̄ adoleceret fi-
lius regēdi regni sollicitudinē partirent̄.
Et p̄cipue Frumētij cui⁹ prudentia ad
moderādum sufficeret regnum. Nam ali-
us fidem purā: ⁊ sobriā mentem simplici-
ter exhibebat. Id q̄ dū agerēt: ⁊ regni gu-
bernacula Frumētius haberet i manib⁹:
deo mentē eius ⁊ animos instigante: req̄-
rere sollicit⁹ cepit: si qui inter negotiato-
res r̄homanos christiani essent: ip̄is pote-
statem maximā dare ac monere vt conue-
tacula p̄ loca singula facerēt: ad q̄ r̄homan-
no ritu orationis causa p̄suerēt. Sed et
ip̄e multo mag⁹ eadē facere: ⁊ ita ceteros
cohortari fauore: ⁊ b̄nificijs inuitare: p̄sta-
re q̄cqd̄ opportunū fuisset loca edificijs:
aliaq̄ necessaria p̄bere ⁊ om̄imodo gesti-
re vt ch̄ianoz̄ inibi semē exurgeret. Sed
cū regius puer adoleuisset: cui p̄curatio-
nē regni gerebant: expletis oib⁹ et ex fide
traditis: mltū licet detinētib⁹ ⁊ rogātib⁹
vt manerēt regina v̄l filio: ad orbē tñ deu-
nū nostrū reuertūt̄. Et Edisiū festinate
tyrum: parētes p̄in q̄s q̄ reuiscere. Frumē-
tius Alexandriā p̄git dicēs: equum nō esse
opus occultare dominicuz̄. Igit̄ rē oēm
vt gesta ē exponit ep̄scopo: ac monet vt
p̄uideat virū aliquē dignū: quē cōgregat⁹
iam plurimis ch̄ianis ⁊ ecclesijs p̄stru-
ctis i barbarico solo ep̄m mittat. Tū q̄o
Athanasij (nā his nup̄ sacerdotiū susce-
perat) attentius ⁊ p̄pensius Frumētij di-
cta gesta q̄ p̄siderās: in cōcilio sacerdotū
ait. Et quē aliū inuenimus virum talē i q̄
sit sp̄it⁹ dei i ip̄o sic i te: q̄ hec ita possit
iplere. Et tradito ei sacerdotio redire eū
cū d̄ni gratia vnde venerat iubet. Quis

cū ep̄s p̄xisset ad Indiā: tāta ei data eē a deo p̄tutū gr̄a d̄: vt signa p̄ eū ap̄lica fierēt: et īfini⁹ nūmer⁹ barbaroz p̄uertere⁹ ad fidē. Et q̄ i Indiē p̄tibz et p̄p̄li ch̄ristia noz et ecclie facte sunt: et sacerdotium cepit. Que nos ita gesta nō opinione vulgī: sed ip̄o Edisio Tyri p̄sbytero postmodū facto: q̄ frumentū comes p̄us fuerat referente cognouimus.

De p̄uersiōe genti⁹ Hyberoz p̄ captiuā factam. Capitulum X.

Er idē t̄p̄s etiā Hyberoz gens: q̄ sub axe p̄otico iacet: verbi dei fēdera: et fidē futuri suscepit regni. S; hui⁹ tāti boni p̄stitit causaz mulier q̄dā captiuā: q̄ apud eos repta. cū fidelē fat⁹ et sobriā ac pudicāz duceret vitā: totiq; diebz ac noctibz obsecrationes dō puigiles exhiberz: i ammiratiōe esse ipsa rei nouitas barbari cepit. Et q̄d h̄ sibi uelut curiosius pquirebant. Illa ut res erat: simplr ch̄m se deuz Britū colere fatebat. Nihil ex h̄ ampl⁹ barbari p̄ter nouitatē nois mirabant. Uerū (vt fieri solet) ip̄a p̄seueratiā curiositatē quādam mulier culis īferēbat: si q̄d emolimēti ex tāta deuotiōne caperet. Dous ap̄d eos eē dicis vt si puñtis egrotet: circūferat a matre p̄ singulas dom⁹: q̄ scz si q̄s expti aliqd remediū nouerit: cōferat laborati. Cūq; mulier q̄dā p̄tūlū suū p̄ oēs circūtulisset ex morē: nec aliqd remediū cūctas domos lustrando cepisset: venit et ad captiuā: vt si q̄d sciret oñderet. Illa se hūani q̄dē remediū nūbil scire testat: deū tñ suū ch̄m quē colebat dare ei desperatāz ab hoibz posse salutē p̄firmat. Cūq; cilicio suo puulū superposuisset: atq; ip̄a desup orationē fūdisset ad dñm: sanū m̄ri reddidit infantē. Sermo defert ad plēs: factiq; fama magnifici vsq; ad aures regine perlabitur. Que dolore q̄dā grauissimo corpis afflictā i desperatiōe maxia erat. Rogat ad se captiuā d̄duci. Illa ire abnuit. ne p̄sume re ampl⁹ aliqd q̄ sex⁹ sincerz uideret. Ip̄a se regina deferrī ad captiuē cellulā iubet. Quā silr supra ciliciū suū posita: inuocato ch̄i noie p̄tinuo post precē sanā et alacrem fecit exurgere: ch̄m q; esse deū d̄i filiū sumi. q̄ salutē h̄ac p̄tulerat d̄o cet: eūq; quē sibi auctozē suē sciret esse incolumi

fat⁹ et vite cōmonet iuocādū. Ip̄m nanq; eē q̄ et regibz regna distribuatur: et mortalibz vitaz. At illa cū leticia domum regressa: marito percōtati causaz tā subite sanitatis apuit. Quisq; cū p̄ salute p̄iug⁹ let⁹ mulieri mūera deferrī iuberet: illa hoz inq̄t: o rex nūbil captiua dignat. Aurum despicit: argētū respuit: ieiunio q̄si cibo pascitur: h̄ solū ei muner⁹ dabim⁹: si eū q̄ me illa iuocāte sanauit ch̄z deū colam⁹. Ad h̄ tūc rex segnior fuit: et interim distulit: se p̄ l⁹ ab vxore cōmonit⁹: donec accidit q̄dam die venāte eo i siluis cū comitibz suis: obscurari densissimis tenebz: diē et p̄ tētre noctis horrozē luce subducta: cecis iter gressibz denegari. Ali⁹ alio diuersi ex comitibz oberrāt ip̄e sol⁹ d̄elūssima obscuritate circūdat⁹: q̄d ageret: q̄ se p̄teret nesciebat. Cū repēte anxi⁹ salutē desp̄atiōe anios cogitatio talē ascēdit. Si p̄e de⁹ est ch̄s. ille quē vxori suē captiua p̄diterat: nūc se de his tenebris liberet: vt ip̄m ex h̄ omīssis oibz coleret. Illico vt h̄ nōdū uerbo s; sola mēte deuouerat: reddita mūdo dies: regē p̄ducit ad urbē icolumē. Quisq; regine rē p̄tin⁹ vt gesta ē pandit. Euocari iā iāq; captiuā: et colēdū ritū vt sibi tradat exposcit: neq; se ultra aliū deū q̄ ch̄z veneraturum eē p̄firmat. Adest captiua: edocet deū ch̄m: supplicādi ritū uerādiz q; modū inquātū de his ap̄ire femine faserat p̄dit. Fabricari tñ eccliam monet: formāq; describit. Igit rex totius gentis p̄plo puocato: rē ab initio q̄ erga se ac reginā gesta fuerat exponit: fidēq; edocet: et nōduz inicit⁹ i sac⁹ fit sue genti apls. Credūt viri p̄ regē: femie p̄ reginā: cūctisq; idē uolētibz ecclia extruit instant et eleuato iā p̄nicis muroz ambitu: t̄p̄s erat q̄ colūne collocari d̄berēt. Cūq; erecta priā: et sc̄da: uetū fuisset ad tertiā cōsumpt⁹ oibz bus machinis: et bouz hoimq; uiribz: cuz media iā in obliquū fuisset erecta p̄ reliqua nullis machinis erigeret. repetit: sc̄cūdo et tertio ac sept⁹ uiribz: ne loco q̄dez moueri attrit⁹ oimibz potuit. Admiratio erat toti⁹ p̄pli: reg⁹ animositas hebescebat. q̄d fieri d̄beret oēs simul lazebat. S; cū interuētū noct⁹ oēs abscessissent: cunctiq; mortales ex ip̄a opera cessarent captiua sola in oratiōe pernoctās māsit in

Ecclesiastice historie

trifec? Lū ecce matur? z anxi? cū suis oib
 bus ingrediens rex: videt colūnā quā tot
 machine ac tot ppli mouere non querāt
 erectā: z supra basim suā librata suspēsa:
 nec tñ suppositā: s; quātū vni? pedis spa
 cio in aere pēdentē. Tū vō oēs ppli cōtu
 ētes z magnificantes deū verā cē regis fi
 dē: z captiue religionē p̄sent; miraculi te
 stimonio p̄hibebāt. Et ecce mirātib; ad
 buc z stupētib; cūctis: in oculis eoz sen
 sim sup basim suā nullo p̄tigente: colūna
 deposita summa cum libratione conse
 dit. Post hoc reliquus numer? columna
 rū tanta facilitate suspensus est: vt oēs q̄
 sup fuerāt ip̄a die collocarent. Postea p̄
 ꝑ ecclesia magnifice constructa est z popu
 li fidē dei maiore ardore sitiebant: capti
 ue monit; ad imperatorē Cōstantinuz to
 tius gē; legatio mittit. Res gesta expo
 nit. sacerdotes mittere orat. q̄ ceptū erga
 se dei mun? implet. Quib; ille cū oī gau
 dio et honore transmissis: multo ampli?
 ex h̄ letat? est q̄ si incognitas r̄ romano
 imperio gentes et regna ignota iunxisset.
 Nec nob̄ ita gesta fidelissim? vir Bacari
 us: gen; illi? rex: z ap̄ nos domesticorū
 comes: cui sūma erat cura et religiōis et
 veritatis exposuit: cū nobiscuz palestine
 tūc limitis dux in hierosolimis satis vna
 nimiter degeret. S; ad ceptū redeam?

De Cōstantia sorore Cōstantini z p̄sby
 tero per eam fratri insinuato.

Capitulū .Xl.

Dostea p̄regiosi p̄cipis mat̄ De
 lena sūmis r̄ romano regni hono
 rib; affecta: ex hac luce decessit.
 Cōstantia tūc Licinij relicta fra
 tr; augusti solacijs vtebat. Huic accidit
 p̄sbyterū quēdā venire in noticiā: latēter
 ptib; arrij fauētē. S; is p̄mo nihil oīno d̄
 his ap̄ sorore p̄ncipis apire: vbi p̄o mul
 ta familiaritas copiā tribuit: paulatī ser
 monē cepit aspergere: inuidiaz dicēs ar
 rio generatā: et p̄ simulatib; puatis ep̄m
 suū rē p̄tēiose exagitauisse emulationis
 stimulo cōfixuz: q̄ arrius ap̄ plebē satis
 char? haberet. Nec atq; b̄mōi alia frequē
 tius suggerēs: animos Cōstantie suos effi
 cit. Que cū diē obitura visitaret a fratre:
 atq; ab eo blāde religioseq; cōpellaret: ex

tremā dicit ab eo gr̄az popo scisse: vt p̄sby
 terz i familiaritate recipet: z q̄ sibi ab eo p̄
 spe z salute suggereret audiret. Se q̄dez
 iā ex luce discederet nihil curare p̄ fratris
 p̄o statu esse sollicitā: ne forte p̄ inno cētū
 penis regni sui pateret excidiū. Quib; il
 le monitis a sorore susceptis: z fidelē p̄ se
 germane sollicitudinē credēs: a cōmodo
 uit aurē p̄sbytero: z interi accersiri de exi
 lio Arsū iuber: vt quē admodū d̄ fide sen
 tiret exponeret. Tuz ille cōscripsit: q̄ nō q̄
 dē sensum nostrū: tñ p̄ba n̄ra cōtinere p̄
 fessionēq; videret. Mirat? quidē ē impa
 tor: z putauit vna eandēq; in ip̄ius z cōn
 cilij dudū gesti expositione sententiā p̄tine
 ri. Tū in nullo relaxat animi vigore: s; rur
 sus eū ad cōcilij remittit examē. Quāquē
 dē ad dedicatiōes hierosolymoz ex oī or
 be coire sacerdotes iuitabāt: hec ad eos
 de noīe ei? scribēs: vt si expositionēz fidei
 ei? p̄barēt: et cū vlt p̄ inuidiā (vt afferbat)
 tūc cicūuentū dinosceret: vlt nūc ab erro
 re correptū: clemēti erga ip̄m iudicio vte
 rent: q̄n q̄dētāta fuerit p̄cilij moderatio:
 vt nō in p̄sona ei?: s; in dogmatū p̄uitatē
 fuerit lata sn̄a: si tñ ep̄i ei? Alexandri ac
 cōmodaret assensus. S; z ab his q̄dem q̄
 p̄mo cept; ei? fauētēs cū simulatiōe sub
 scripserāt facile recept? est. Tuz p̄o Alex
 andriā prexisset: ibi oē ei? frustra iceptū.
 Quāq̄dez dolis ap̄o ignorantes loc? est:
 sciētib; p̄o dolū intendere nō aliō est q̄ri
 su mouere. Interea dū hec ap̄o Alexādrī
 am frustra agitāt venerabilis augustus
 Cōstantinus in suburbana villa Nicome
 die tricesimo z p̄mo imp̄i sui anno diem
 funct? cōliberis de successiōe r̄ romano oz
 bis testamēto hereditib; scēptis. Quo i tpe
 q̄m q̄dē Cōstanti? cui oriētis regnū decre
 uerat. p̄ns nō erat: dicit secreto accersitēs
 p̄sbyterū quē a sorore cōmēdatū sup̄ dixi
 m? z exinde familiaritē habitū: tradidisse
 ei testamētū qd̄ scēpserat: et obtestat? sub
 sacramēto: ne vlli nisi Cōstantio cū venis
 set i man? traderet. Quē etiā q̄ eunuchiq;
 erat i palatio fauēbat: arte iudicio de im
 patoris morte suppresso vsq; ad Cōstantij
 p̄sentia: mltis noua tentatib; oppressis:
 restituta integraq; mātere. Lū vero Con
 stantius affuisset: depositū p̄sbyter resti
 tuit. Qui? beneficij gra impator regni cu

pidus ita ei deniet? est: vt q̄ impare efficit
ambicrit: ab illo sibi impari cōmunitate pate
ret. Ex q̄ deuincto sibi impatore: cepit de
Arrii restitutiōe suggerere: et nolentes ad
q̄scere sacerdotes: vti cogeret psuadere.
De Alexandri et Eusebii: et Arrii cōflictū
Capitulum XII

A tēpestate apud Alexandriā Alexā
der i hierosolymis maximus p̄fess
sor: apud Cōstantinopolim eq̄ Alex
ander: vt ex Athanasij scriptis cōs
perim? sacerdotio fungebant. Sed Euse
bii q̄ apud Nicomediam erat: de cuius
simulatiōe in subscribēdo supra dixim?
amplā tēpē nact?: et p̄ncipi p̄ psbyterū fa
miliar? effect?: reuoluere oia atq; in irri
tū reuocare p̄ciliū gesta molit. Arriū neq;
q̄ apud Alexandriā cōmemoratē venire fa
cit: impialib; edictis p̄ciliū denuo Cōsta
tinopolim puocari. Quo puenire illi ma
xime q̄ Arriū atq; Eusebiū sectabāt: quis
q̄ sepe cū Alexandro cōgressi: vt Arrium
susciperet: nec tñ aliqd. p̄ligātes ab inu
rijs quidē eius tempabāt. Ad vltimū cer
tā ei diē statuētes: denunciant vt aut ip̄e
Arrium suscipet: aut si reniteret se ecclia
pulsio et in auxiliū truso: ab alio eū suscipi
endū sciret. Tū ille nocte q̄ ad p̄stitūtā in
tererat diē sub altario iacēs atq; in orōne
et lachrymis totā puigilem ducens ecclie
causam dño cōmēdabat. Cūq; lux fuisset
erorta: nec tñ Alexāder ab orōne cessaret
Eusebius cū suis oib; velut heretici belli
signifer: domū arrii matutinus ascendit:
eumq; propere sequi ad ecclesiam iubet:
protestat? q̄ Alexander nisi p̄sens adq̄s
scerz: expulsus cederet loco.

De Probrosio Arrii interitu.

Capitulum XIII.

Sit oim summa expectatio: q̄ vel
Alexandri p̄fenerātia: v̄l Eusebii
Arrijs instantia declinaret. Cūq;
cūctoꝝ animi essent vt i tali re ex
pectatiōe suspēs: Arri? ad eccliam p̄gēs
ep̄oꝝ et pp̄loꝝ freq̄ntia p̄stipat? humane
necessitatis cā ad publicū locū declinat.
Ubi cū sederet: itēstina ei? atq; oia viscer
ra in secessus cuniculū deflueret: ac tali i
loco dignā mortē blasphemie et fetidē mē
tis evoluit. Quō postea q̄ i ecclia nūciatū
est Eusebio: atq; his q̄ vna secū sanctū et

innocentē virū Alexādrū de Arrio reci
piendo fatigabāt: supati pudore: et ad op
ti p̄fusiōe discedūt. Tunc cōplet? est fmo
ad gliaz dñi: quē Alexāder i oratione sua
ad deū p̄clamauerat dicens. Iudica dñe
inter me et Eusebii minas atq; arrii vim.
Sed hi ad p̄sens qdē paululū pudor? ha
buere. Cōueniētes p̄o inter se hereticū ve
riti ne forte si sicut res gesta est itēgre ad
impatorē Cōstantiū puenisset: nō soluz a
p̄fidia eoz in q̄ callide irretitus tenebat
abscederet: verū et i auctores deceptiōis
sue seuerius aliqd ex regia auctoritate de
cerneret. Cōponūt p̄ eunuchos q̄s iaz p̄fis
dia deceptos tenebāt: vti de Arrii morte
impator q̄ fieri posset cōposite et cōmuni
ter nosceret: neq; aliqd qdē dei vindictam
iudicare videret audiret. Quib; ita gestis:
de causa fidei vt ceperant p̄sequuntur.

De Athanasij ep̄i p̄ncipijs.

Capitulum XIII.

Situr apud Alexandriā defuncto
Alexandro: Athanasij suscepit ses
dem. Quō vero esset idē vir acris in
genij: et ecclesiasticis negocijs ap
p̄ime vigilās: satis iā tūc heretic? inno
tuerat: cū ad cōciliū Nicenū: euz ep̄o suo
sene Alexandro venerat: cui? suggestiōis
bus hereticoz doli ac fallacie vigilanter
detegebantur. Statim ergo vt eum ep̄m
factum cognouere: rati id quod res indi
cabat: sua negocia p̄ illius sollicitudinez
nō facile p̄cessura oimib; modis q̄rere ad
uersus eū machinas deceptiōnū parabāt.
Verū nō mihi absq; ordine videt pauca
de huius viri origine sup̄ repetere: et cui?
a puero institutiōis fuerit sicuti ab his q̄
cū ip̄o vitā duxerāt accepim? memorare.
Tēpē q̄ apud alexandriā Petri martyris diez
Alexāder ep̄s agebat: cū post expleta so
lēnia puenturos ad puiniū suuz clericos
expectaret in loco mari vicino: videt emi
nus pueroꝝ multitudinez sup̄ orā maris
ludū imitātū vt fieri solet ep̄m: atq; ea q̄
in ecclesijs geri mos ē. S; cū itenti? diuz
tino pueros ispectaret: videt ab his geri
qdā etiā secretiora et mystica. Perturbā
tus ilico. vocari ad se clericos iubet atq;
eis qdē emin? ip̄e videret ostēdit. Tūz abire
eos et cōprehensos ad se p̄ducere oēs pue
ros impat. Cūq; adessent. q̄s eis ludus

Ecclesiastice historie

et quod egissent vel quod perunctas. Illi. ut talis habet etas. pauidi: negare primo: deinde derem gestam per ordinem pandunt et baptizatos a se esse quosdam cathecuminos peritur per Athanasium: qui ludi illius puerilis episcopus fuerat simulatus. Tunc ille diligenter inquirens ab his qui baptizati dicebantur quod interrogati fuerint: quod responderint sibi et ab eo qui interrogauerat. Ubi videt secundum religionis niteritum cuncta per stare: collocatur eum perilio clericorum statuisse tradit illis quibus in gressis interrogatiombus rursus a qua fuerat infusa iterari baptismum non debere sed adimpleri ea quae a sacerdotibus mos est. Athanasium vero atque eos quos ludus ille vel periberos habere visus fuerat vel ministros conuocatis pariter sub dei obtestatione tradit ecclesiae suae nutriendos. Paruo autem tempore ex acto: cum a notario integre: et a grammatico sufficienter Athanasius fuisset instructus continuo tanquam fidei dominum commendatum a parentibus restituit sacerdoti: ac velut Samuel quidam in templo domini nutritus: ab eo per gente ad patres in senectute bona ad portandum post se episcopus sacerdotale eligitur. Sed huiusmodi tantum in ecclesia per fidei integritate agones fuerunt: ut etiam de hoc videatur dictum esse illud quod scriptum est. Ego enim ostendam ei quanta eum pati oporteat pro nomine meo. In huiusmodi ceteris nimis persecutiōe vniuersus per iurauit orbis: et commoti sunt principes terre. Bentes: regna exercitus coierunt aduersus eum. Ille autem diuinum illud conseruabat eloquium dicens. Si perstiterit aduersum me castra: non timebit cor meum: si insurgat in me pluuim: in hoc ego sperabo. Verum quoniam tanta ac talia eius gesta sunt: ut magnitudo quidem rerum nihil minus perterire patiamur: multitudo vero gestorum quae plurima cogat omittere incertum estuat animus. Dum deliberare non valet quod teneat quid omittat. Et ideo pauca nos quae ad rem pertinent memorabimus: reliqua eius fama narrabit sine dubio: minora vero nunciatura. Nam nihil quod addere possit inueniet.

De Constantii imperatoris errore.

Capitulum. XXV.

Hic ubi Constantius orientis regnum solus obtinuit. Constantino fratre non longe ab Aquileia apud Allam fluvium a militibus interfecto: Constantius vtriusque germanus occidentem sat

industrie gubernabat. Nam Constantius natura et animo regio: dum primis illis regni sui fauoribus satis indulget: per eunuchos arte in perfidia decipit a pueris sacerdotibus: et intento satis studio prauis eorum intentionibus obsecundat. Sed illi veretes: ne forte ad eundem regem copia quae fieret Athanasio: et per eum de veritate fidei quam pervertebat: secundum scripturas edoceret omnimodis insimulare eum apud principem: et velut omnium scelerum ac flagitiorum aggrediunt exponere: versus quo humani corporis brachium loculo delatum imperatori ostendunt. Quod ab Athanasio excisum magice artis gratia de Arsenio cuiusdam corporis perfirmabat. Sed et alia quae plurima criminosa simul et flagitiosa componunt.

De concilio hereticorum contra Athanasium congregato.

Capitulum. XVI.

Ubi ex causis imperator iubet conuocato concilio Athanasium commendari. Idem apud Tyrum missio e latere suo vno ex comitibus. Adnitente quae Archelao tunc comite orientis: necnon et eo qui fenicem prouinciam gubernabat congregari iubet. Eo deducit Athanasius. locus cum humano brachio circumfertur. inuidie horrore non solum religiosas: sed et viles animas peruadit.

De exciso brachio Arsenii ceterisque dolis hereticorum in concilio retentis.

Capitulum. XVII.

In Arsenio cuius brachium dicebat excisum: lector aliqui Athanasium fuerat: et ob culpam correptionem perverit frequentie eius sese subtraxerat. Cuius latebras opportunas sibi ad huiusmodi commetum flagitiosum boies rati: initio perpositi criminis occultatus eum apud quendam quem fidissimum sceleribus suis crediderat: retinebant. Peruenit tamen ad hunc latebram positus: quod suo nomine criminis incertaret Athanasio. Et sine eum ipsa humanitatis perreplatio: siue diuina perculit peruidetia: clara per noctis silentia euadens claustrum enauigauit Tyrum. Et per die quae cause dicende adesset vltimus dies. Athanasio sese Arsenio obtulit: utque serere gestarum series haberet edocuit. Ille domi esse horrore: nec inotescere cuiusmodi eius pernitia iubet. Interea periculum cogit in quod aliquanti concinnate calumnie

cōscij: oēs pene ifenso aīo aduersus Athana-
nasiū p̄iudicatoꝝ p̄ueniūt. Per idē tps
Pafnatiū p̄fessor de q̄ supra memorauī
m̄ aderat: Athanasij innocētie conscj.
Is cū vidisset Maximū hierosolymozū
ep̄m q̄ vna se cum effosso oculo ⁊ publice
succiso: p̄fessor extiterat: vex p̄ nimia sim-
plicitate nihil de sacerdotū scelere suspi-
cantē: p̄sedisse cū ceteris q̄s factiōis ma-
cula sociauerat: mediū confessum adire
nō verit̄. Te inq̄t o maxime cum q̄ mihi
vnū atq̄ idē p̄fessiōis insigne est: cū q̄ mi-
hi pariter mortale lumē effossum: clarior
rē diuini luminis p̄ciliauit aspectus. Te
inq̄ nō patiar sedere ī cōcilio malignātū-
um: ⁊ cū iniqua gerētibz itroire. Iniecta
q̄ manu eleuās eum de medio eoz: ac de
singul̄ instruēs: p̄petua de hinc Athana-
sio cōmuniōe sociauit. Sz interim cau-
sa dicif. Prima introducif accusatio mu-
lieris cuiusdā: q̄ se diceret aliq̄n hospicio
Athanasij suscepisse: ⁊ ab eo noctu nihil
suspiciatē vim corruptiōis eē p̄pessaz. In-
troducti ad hęc iubet Athanasij. ingredif
cuz Timotheo p̄sbytero suo: eūq̄ monet:
vt postea q̄ mulier dicēdi finē fecissz: se ta-
cēte ip̄e ad ea q̄ dixerat r̄nderet. Lūq̄ mu-
lier ea q̄ edocta fuerat porasset: Timothe-
us p̄uersus ad eam: vere inq̄t mulier ego
mansi ap̄ te aliq̄n: aut vim tibi vt assleris
feci. Tūc illa: vt mulierū se taliū p̄citas
habet. obiurgās Timotheuz tu tu inquit
mibi vim fecisti: tu in illo loco cōmacula-
sti castitatem meā. Simul ⁊ p̄uersa adiu-
dices: obtestari fidē dei cepit vera se dice-
re. Tū oēs ridiculosos pudor habere ces-
pit: q̄ tā facile tacente eo factio cōpositi
crimis patuisset: Nec tñ p̄missi sunt iudi-
ces h̄e de muliere q̄stionē: vñ hec: vl̄ p̄ q̄s:
aut quō fuisset aptata calumnia: qm̄ iudi-
cādi libras penes accusatores erat. Hic
trāsif ad aliō crimē: Profert facin̄ secu-
lis inauditū. Ecce inquit vbi nemo pos-
sit p̄boz p̄stigijs deciperes oculis agit
p̄bis cessantibz. Brachiū h̄ te aiūt Atha-
nasi accusat excisuz. Hec ē Arsenij dexte-
ra: quā tu quō: vel ad q̄s vsus excideris in-
dicato. Tū ille. q̄s em̄ inquit vestrū Arse-
nij nouerat vt hāc ip̄ius esse dexterā co-
gnoscat. Exurrexerūt aliquātū q̄ se di-
cerēt optime scisse Arseniuz. In q̄b nō

nulli erāt absq̄ p̄scia factionis. Orat de
hinc iudicibz Athanasij: vt hoīem suuz
quē negociū deposceret iubeāt itroduci.
Lūq̄ introductus esset Arsenius: eleua-
to ei vultu athanasij p̄cilio ⁊ iudicibz ait.
Hic est Arsenij. Et alleuās ei n̄bilom̄s
nus dexterā: hec ē inq̄t etiā dextera ei.
hec est et sinistra. Hec aut quā isti offe-
rūt manus vñ sit. vos req̄rite. Tūc velut
nox q̄dā ⁊ tenebre accusatoꝝ oculis infu-
se. q̄d agerēt. q̄ se verterēt nesciebāt. Ip̄z
etem esse Arseniū testes q̄ paulo ante sci-
re se dixerāt: p̄firmabāt. Uex. qz nō iudi-
cādi. sed oppmendi hoīs causa p̄ciliū ge-
rebat. fragor oīm repente attollit magum
eē Athanasij: ⁊ decipe intuentiū oculos
acclamat. nec debere vllō mō vltra talem
hoīez viuere. Factoq̄ impetu suis eū dis-
cerpe manibz parāt. Sz Archelaus q̄ cuz
ceterz ex p̄cepto impatoris p̄cilio p̄fide-
bat: ereptū eū de discerpētūz manibz per-
occultos exit̄ eduxit: ac fuge q̄ solū pos-
set salutē monuit cōmendare. Lōciliū tñ
rursuz p̄ueniēs: tanq̄ si nihil oīno dep̄he-
sum fuisset vt cōfessum de intentatis cri-
minibz Athanasij p̄denat. Et gesta ī hūc
modū ficta porbē terre mittētes: ad cele-
ris sui cōsensum impatore cogente ceteros
ep̄iscopos pepulerunt.

De fuga: ⁊ latebris Athanasij.

Caplm. XVIII.

Inciam toto orbe pfug⁹ agitur
Athanasij: nec vll⁹ ei tut⁹ ad late-
dū superat loc⁹. Tribuni: p̄posi-
ti: comites. exercit⁹ q̄z ad inuesti-
gādū eū mouēt edict⁹ impialibz. Premia
delatoribz p̄mittūt. si q̄s viū maxie: si id-
minus: caput certe Athanasij detulisset:
Ita tot⁹ regni viribz frustra aduersus euz
cui de⁹ aderat certabat. Interea sex cōtis-
nūs ānis ita latuisse fert ī lacu cisterne
nō habēt⁹ aquaz: vt solē nūq̄ viderit. Sz
cū p̄ ancillā q̄ sola p̄scia dñoz officijs q̄ ei
latebras p̄buerāt videbat: idicāt⁹ fuiffz: ⁊
tāq̄ di spū admonit⁹: ip̄a nocte q̄ ad eū cō-
p̄hendēdū cū iudicibz veniebat post an-
nos sex emigravit ad aliū locū. Ita illi q̄
venerāt frustrati: dñis q̄z ī fugā versis: d̄
ancilla vt falsa indice penas sumunt.

Ut Constās impator p̄ Athanasio p̄i
Lōstantio scripserit: eūq̄ ecclie sue red⁹

Ecclesiastice historie

diuissit. **Capitulum. XIX.**

Utrum ne quies alicui latebre sue fieret: et occasio calunie inocenti: bus quereret: nihil sibi ultra iam tu- rum in Constantij regno presumens: ad Constantij pres. pfugus abscessit. A quo factus honorifice religiosusque susceptus est. Quisquam quae fama coopererat diligenter cognita: scribit ad fratrem: per certo se cooperisse quod sacerdos dei summi Athanasius: iniuste fugas et exilia pateret. Huc itaque recte faceret si absque ulla molestia loco suo restitueret: si id nollet cure sibi futurum ut ipse id adimpleret: regni eius intima penetrans: et penas dignissimas de auctoribus sceleris sumens. Quibus scriptis perterritus Constantius quod posse facere ea quae minitabantur conscius erat fratrem: simulata benignitate ultro venire ad se Athanasium iubet: et leui increpatione perstrictum ad ecclesiam suam permittit securum ire. Admonitus tamen imperator ab impijs consiliarijs: non est inquit magnus Athanasius quod episcopus scit de te: ut vna ex multis quae sunt apud Alexandria ecclesiam concedas populo eorum quae tibi conicere noluist. Tunc ille deo sibi suggerente patrum in tempore consilij reperit. et quod est inquit imperator quod posceti tibi liceat denegari quod potestatem omnium habes iubedi. Sed vnum est quod oro: ut mea quae petitionum culas libenter admittas. Cumque se omnia quae vellet quis essent difficilia permitteret postaturus: si vnum cederet libens. ait Athanasius. Hoc est quod rogo ut quae etiam haec. nam apud Antiochiam res agebat sunt nisi populi quae istis conicere noluist vnaque eis tenere concedas ecclesiam. Equissimum sibi videri: et valde postandum letus sponte dedit imperator. Sed cum re detulisset ad eos quae consilijs utebatur: neque ibi se velle accipere ecclesiam: neque hoc dare rudent. quod plus sibi singuli quicquam absentibus consulebant. Ita imperator ammiratus eius prudentiam. perperam occi ad suscipiendam suam ecclesiam iubet. Sed cum Maxentij scelere imperator postquam regno suum et vita fuisset exemptus: rursus in Athanasium perterres illi incentores principis odia resuscitare ceperunt. Fugatoque de ecclesia in locum eius Georgium quaedam perfidie et immanitatis sue socium mittunt. Nam prius quaedam Georgium miserant. Rursus fuga: rursus latebre: et edicta aduersus Athanasium principis per omnem locum ponunt: premia et honores delas-

toribus pollicentia. Ipse quoque cum ob vidictam necis fraternalis: regnumque recuperandum ad occidendum partes venisset: et extincto Maxentio regni solus arce potiret fatigare occidentales episcopos: et per deceptionem ad consensum arianae heresis cogere aggreditur. Athanasium prius per denationem permittit: et velut obicis validissimi obiectione sublata.

De concilio apud Mediolanum habito. et exilio Eusebii.

Capitulum. XX.

Omnibus apud Mediolanum episcoporum concilio convocatis: presbiteri decepti. Dionysius scilicet. Eusebius: Paulinus: Rodanus: et Luciferus: dolenti negotio proclamantes: asserentesque quod subscriptio in Athanasium non aliam ob causam: quam destruendam fidei moliret: in exilio trahi sunt. His etiam Hilarius iungitur ceteris vel ignorantibus vel non credentibus fraudem.

De Ariminensi concilio.

Capitulum. XXI.

Sed tale consilio gestum fuisse negotium rei exitus docuit. Illis namque de medio sublatis: continuo synodus apud Ariminum congregata: ibi enim ea quae orientales apud Seleuciam composuerant callidi homines et versuti: simplices et impios occidendi sacerdotes facile circumueniunt: homo proponendo eis quem magis colere et adorare vellet: homouisionem an christum. Illis quoque periturus perbi quod homouisionem caret ignorantibus: velut in fastidium quoddam et execrationem primo deductus: et christo se credere: non homouisionem confirmantibus. Sic multorum propter paucos quae scientes lapsi sunt animi decepti: de ea quae patres apud Niceam conscripserant venientes. homouisionem quasi ignotum et a scripturis alienum sermonem auferri de fidei expositione decernunt. communionemque suam hereticorum societate commaculant. Ea tempestate facies ecclesie fedas: et ad modum turpis erat. Non enim sic pro ab externis: sed a proprijs vastabatur. Fugabat alii: alii fugabantur: et vix quae ecclesia erat: Ara nisi nec imolatio: nec libamina purificatio tamen et lapsus erat ac ruina multorum. Similis pena: sed impar victoria. Sicut cruciabatur nisi non sicut glorificabatur quod dolebat ecclesia etiam illi casum quae impellebat ad lapsum.

De Liberio episcopo urbis romae.

Capitulum. XXII.

Fitur liberi? q post Julium marci
quē Silvester p̄cesserat: successorē
in vrbe roma p̄ idē tps sacerdotio
fungebat: in exiliū trudit. In q̄ ei
locū Felix diacon⁹ suus ab hereticis sub
rogat. Et nō tā secte diuersitate: q̄ cōmu
niōis z ordinatiōis cōueniētia maculat.
De hierosolymorū z Alexandrie ep̄is:
Capitulu. XXIII.

Hierosolymis s̄o Cirill⁹ post ma
ximū sacerdotio p̄fusa iā ordina
tiōe suscepto: aliq̄n i fide sepi⁹ in
cōione variabat. Ap̄o Alexandria
s̄o Georgi⁹ sat⁹ p̄cacit vi raptū ep̄atū ge
rebat ita vt magis sibi iuris dicēdi credis
tos fascēs: q̄ sacerdotiū ministrandū res
ligiosis officijs estimaret.

De ambitioe ep̄oz apud Antiochiam.
Caplm. XXIII.

Ap̄o Antiochia sane diuersis tpi
bus multa z admodū p̄fusa gesta
sunt. Nā defuncto Eudoxio cuz
mlti diuersaz vrbū ep̄i: ad illā se
dē sūma ambitioe niterēt: ad vltimū De
lectiū de Sebastia Armenie ciuitate: p̄tra
dcreta p̄ciliū illuc tasserūt. Qui tñ ab ep̄is
rursuz in exiliū trudit: q̄ cōtra opinioez
ip̄oz nō Arrij: sed n̄ram fidē cepit i ecclia
p̄dicare. Quē magna plebs ecclia depul
suz secuta ab hereticoz societate diuellit.

De scismate Arrianoz q̄ in tres ptes
diuisum est. Et quidam eoz Eunomiani:
aliq̄ Macedoniani: aliq̄ vero permanserūt
Arriani. Caplm. XXV.

Aterea vt aliq̄n etiā in semetip̄am
p̄diues malicia deseuiret: sacerdo
res z ppli q̄ Arrio duce p̄mit⁹ fue
rāt ab ecclia diuulsi: i tres denuo se
ctas ptesq̄ findunt. Nā illi q̄s paulo su
pi⁹ dixeram⁹ nō acq̄scētes Eusebi⁹ cete
rozq̄ simulatōib⁹: cū Arrio exiliū p̄tulisse
postmodū nec ip̄i Arrio regresso de exi
lio cōicaf voluerūt: eo q̄ simulata p̄fessio
ne cōicafz his q̄ de ip̄a substātia di p̄ris fi
liū p̄fiterēt: q̄ ipsi ea q̄ p̄mo docuerat Ar
rius ex nullis extātib⁹ creatū z factū. n̄ na
tū filiū sat⁹ libera: sed poti⁹ impudēti blas
phemia p̄firmabant. Qd̄ z post illoz obi
tū Accius q̄dā post Acciū validi⁹ z lati⁹
asserebat Eunomi⁹ vir corpore z aīma les
profus: z interi⁹ exteri⁹q̄ mo: bo regio

corrupt⁹: arte tñ dialectica p̄potēs: pluri
ma cōtra fidē n̄raz scripsit: z disputādi le
ges sectatorib⁹ suis dedit. A q̄ etiam nūc
Eunomiana heresis appellat. Ali⁹ q̄z ma
cedoni⁹ noie quē n̄ris expulsis: imo poti⁹
us necatis apud Constantinopolim statue
rant ep̄m: q̄ silem p̄ tri filiū fatebat: lz spi
ritus sanctus eque vt illi blasphemaret: tñ
ab illis expellit: q̄ silia vt de p̄re etiā de fi
lio p̄dicar. Neq̄ vero m̄ris p̄iugit: a q̄b
de sp̄s sancto diuersa sentiret. Ita pestife
ra illa bestia q̄ p̄ Arriū p̄mo q̄si de infernis
extulerat caput: subito triformis aparuit
per Eunomianos: q̄ dicunt p̄ oia dissimi
lem filiū p̄ri: q̄ nullo genere filis possit eē
factura factori. Per Arrianos q̄ dicūt si
milē q̄dē posse dici filiū patri: sz largitate
grē: n̄ p̄rietate nature: inq̄ntū scz p̄ crea
tori creatura p̄ferri. Per Macedonios: q̄
dicūt silez q̄dē filiū p̄ oia p̄ri: sanctū vero
spiritū cū p̄re z filio nihil habere cōe. Nec
quidē inter illos ita gesta sunt. Sed sic d̄
talib⁹ scriptū est: discissi sūt: z nō sunt com
puncti. Plurimi sane eoz q̄v idebant attē
tiorē vitā gerere: z monasteria p̄mlta ap̄o
Constantinopoli vicinasq̄ puincias z ep̄i
nobiles macedonij mag⁹ erroz sūt secuti.

De fine Constantij impatoris: z ortu Ju
liani. Caplm. XXVI.

Sed Constantij impator duz Julia
no quez cesarez apud gallias reliq̄
rac: dignitatē sibi augusti sp̄ote p̄
sumentis armis ire obuiā parat vi
cesimo z q̄rto post occasum patris impe
rij anno in oppido Cilicie moposcrenis
diem functus est.

De ep̄is exilio relaxatis.

Caplm. XXXVII

Dist quē Julianus p̄sumptū p̄ri
deinde ut legitimū sol⁹ obtinuit
p̄ncipatū. Is p̄mo velut arguens
p̄perā gesta Constantij ep̄os iubet
d̄ exilijs relaxari. Post vero aduersuz nou
stros: tota nocēdi arte p̄surgit. Interiz q̄
supfuerāt ep̄i de exilijs relaxant. Nā libe
rius vrbis rome ep̄s Constantio viuēte res
gressus est. Sz h̄ vtrū qd̄ acq̄uerit volū
tati sue ad subscribēdū: an ad ppli roma
ni gratiā a q̄ p̄ficiscēs fuerat exorat⁹ idul
serit p̄ certo cōptū non habeo. Lucifer au
tē cum exoraretur ab Eusebio: q̄ vterq̄ in

Ecclesiastice historie

partibus vicinis egypto fuerat relegatus: ut ad videndum Athanasium Alexandria pergerent: communique tractatu cum his qui super fuerat sacerdotibus de statu ecclesie decerneret: presentiam sui abnegans legatum pro se diaconum suum mittit. atque ipso intento animo antiochia pergit. Ibi quibusdissiditibus adhuc partibus: sed in unum tamen reuocari posse sperantibus: si sibi talis eligeret episcopus erga quem non una plebs: sed utraque gauderet. Prosperum catholicum quidem et sanctum virum: ac pro omnia dignum sacerdotio Paulinum episcopum collocavit: sed tamen in quem acquiescere plebs utraque non posset.

De concilio apud Alexandria sanctorum episcoporum: et Luciferi ab his discidio.

Capitulum XXVIII.

D Ergo interea Eusebius Alexandria. ibique confessorum concilio congregato. pauci numero: sed fide integri et merito multum. qui pacto post hereticorum percellas et perfidie turbas tranquillitas reuocaretur ecclesie: omni cura et libertate discutunt. Alii videbant fidei calore feruentibus nullum debere ultra in sacerdotium recipi qui se utique heretice communionis contagio maculasset: sed qui imitantes apostolos querebant non quod sibi utile esset: sed quod pluribus. Vel qui imitarent christum: qui cum esset omnium vita: pro salute cunctorum humiliter se descendit in mortem: quo se inueniret et in mortuis vita. Dicebant melius esse humiliari se paululum propter deiectos: et inclinari propter elisos: ut eos rursus erigeret: nec sibi met soli puritatis merito celorum regna defenderent: sed esse gloriosum si cum pluribus illuc mererent intrare. Et ideo rectum sibi videri: ut tantum perfidie auctoribus amputatis: reliquis sacerdotibus dare optio. si forte velint abiurato errore perfidie ad fidem patrum statutaque conuertit: nec negare aditum redeuntibus: quoniam potius de eorum conuersione gaudere: quam et ille euangelicus iunior filius paterne de populatores substantie: in se metipsum reuersus. non solum suscipi meruit sed et dignum paternis complexibus deputatur et anulum fidei recepit: et stola circumdatus. pro qua quid aliud quam sacerdotum declarant insignia: nec probabilis extitit apud patrem seniorum filius qui inuidit recepto: nec tamen meritum habuit non delinquendo: quantum note contraxit non indulgendo germano.

De his qui in eo de concilio statuta sunt.

Capitulum XXIX.

Uni igitur huiusmodi sententias ex euangelica auctoritate platas ordo ille sacerdotum et apostolicus approbasset: ex concilio decreto Asterio: ceterisque qui cum ipso erant: orientem iniungit procuratio occidentis: hoc Eusebio decernit. Adde sane in illo concilio decreto: et de spiritu sancto plenior disputatio: ut eiusdem substantie ac deitatis cuiusque patris et filii: et spiritus sanctus crederet: nec quocumque patris in trinitate: aut creatum: aut inferius posterusue diceret. Sed et de differentia substantiarum et subsistentiarum primo eis prescripturam motus est. quod greci

Quidam etiam

dicebant substantiam et subsistentiam unum videri. Et quod tres substantias non dicimus in deo nec tres subsistentias dicere debeamus. Alii hoc quibus longe aliud substantia quam subsistentia significare videbant dicebant: quod substantia ipsa rei alicuius natura: rationemque constat designet. Subsistentia autem unius cuiusque sone hoc ipsum quod extat et subsistit ostendat. Iam propter Sebellen heresim tres esse subsistentias profuturas: quod quasi tres subsistentes personas significare viderent: ne suspicionem daremus tantum illi fidei sectatores: qui trinitatem in nominibus tamen: et non in rebus ac subsistentiis profitentur. Sed de incarnatione domini comprehensum est: quod corpus quod suscepit dominus: neque sine sensu: neque sine anima suscepisset. Quibus omnibus caute moderateque compositis uniusqueque itinere suo perrexit cum pace.

De Eusebio et Hilario: atque ecclesiarum per eos restitutione Capitulum XXX.

Sed Eusebius cum redisset Antiochia et inuenisset ibi a Lucifero protra spollicitationem ordinatum episcopum pudore sibi et indignatione compulsus abscessit. neutre parti communionem suam relaxans: quod digredies inde permiserat se acturum in concilio: ut is eis ordinaret episcopus a quo per neutra descisceret. Ille namque populus qui Deletium dudum de ecclesia pulsum: quasi pro fide recta fuerat secutus: non iuxerat se ad priores catholicos: id est qui cum Eustachio episcopo fuerat: ex quo et Paulinus erat: sed suum principatum suumque conuenticulum tenuit. Nos ergo cum in unum reuocare voluisset Eusebius: nec tamen peruenit a Lucifero potuisset: abscessit. Tunc regressus Deletius de exilio: quia cum

eo numerosior populus erat ecclesiam tenuit: et ex eo iam propria synodus cum ceteris orientibus episcopis habuit: nec tamen Athanasio iunctus est. Itaque Lucifer iniuriam dolens quod episcopum a se ordinatum apud Antiochia non recepisset Eusebius: nec ipse recipe cogitavit Alexandrii decreta concilii: sed construngebat legatum sui vinculo: qui in consilio ipsius auctoritate subscripserat. Abjicere namque eum non poterat qui auctoritatem eius tenebat. Si vero recepisset: omnes sui frustranda videbat incipit. Diu ergo de hoc: multumque deliberans cum ex utraque parte concludere elegit ut legato suo recepto ergo ceteros sententiam dispenserem: sed sibi placitam custodiret. Ita regressus ad Sardinie partes: siue quod cita morte peremptus tempus sententiae mutatae non habuit etenim temere cepta corrigi spacio solent: siue ad hoc animum immobiliter federat pariter firmaverim ex ipso. Interim luciferiano consilio: quod licet per paucos adhuc voluitur: sumpsit exordia. Eusebius quoque circumiens orientem atque Italia: medici pariter et sacerdotis fungebatur officio. Singulas quoque ecclesias abiurata infidelitate ad sanitatem recte fidei reuocabat. Maxime quoque Hilarium quem dudum cum ceteris episcopis in exilium trusum esse memorauimus: regressus iam in Italia positus: hunc eadem erga instaurandas ecclesias: fidemque patri reparanda reperit molientem.

De scriptis Hilarii

Capitulum XXXI.

Nisi quod Hilarius vir natura lenis et placidus simulque eruditus: et ad persuadendum commodissimus: rem diligentius et aptius procurabat. Qui et libros de fide nobiliter scriptos edidit. Quibus et hereticorum versutias et nostrorum deceptiones et male credulam simplicitatem ita diligenter exposuit: ut et praesentes et longepositos quibus ipse per se differere vix voce non poterat: perfectissima instructioe corripere. Ita duo isti viri velut magnificam mundi lumina illyricum: Italiam: Galliasque suo splendore radiarunt: ut omnes etiam de absconditis angulis et abstrusis hereticorum tenebris fugarentur.

De persecutionibus Juliani blandis et calidius. Capitulum XXXII.

Sed Julianus postquam ad orientem Persas bello pulsaturus aduenit et publica quam prius occultauerat erga idolorum cultum ferri cepit insania callidior ceteris persecutor non vi neque tormentis: sed premiis: honoribus: blanditiis: persuasionibus maiorem pene populi partem quam si atrociter pulsasset elisit. Studia auctorum gentium christianos adire prohibens: ludos istarum illis solis quod deos deasque venerant: patere discernit. Militie cingulum non dari nisi immolantibus iubet. Procuracionem puinciarum: iurisque dicendi christianis statuit non debere committi: utpote quibus etiam lex propria gladio uti vetuisset. Et perficiebat quod cotidie in huiuscemodi legibus exquirendis: quibus nisi quid versutum vel callidum: tamen quod minus videretur crudele decerneret.

De seueritate eius erga Athanasium:

Capitulum XXXIII.

Sed non erga Athanasium sicte philosophiae tenere imagines potuit. Etenim cum velut tetri serpentes de cavernis terre ebullientes ad eum processissent magorum: philosophorum: aruspicum augurumque manus: prophana omnia pariter allegant: nihil suis actibus successurum nisi prius Athanasium velut horum omnium obstaculum sustulisset.

De fuga rursus et latebris Athanasij.

Capitulum XXXIII.

Tertium mittitur exercitus: iterum duces: iterum oppugnat ecclesia. Quibus cum mestis et fientes populi circumstant: et propheticum apud eos visum finone prohibet. Nolite inquit o filij conturbari: quia nubecula est: et cito pertransit. Quibus discessisset et nauis per Nilum fluvium iter ageret: comes: qui ad hoc ipsum missus fuerat: cognito eius itinere instanter eum insequi cepit. Et cum forte applicuisset. Athanasium nauis cula ad quendam locum: cooperit a pterentibus post tergum esse percussorem suum: et iam iam quod nisi prospiceret imminere. Et territi omnes qui simul aderant socii: heremum suadebant ad fugam per fidium petendam. Tum ille: nolite inquit o filij deterreri: eamus magis in occursum percussori nostro. ut sciat quod longe maior est qui nos defendit: quam qui persequitur. Et conuersa nauis: iter agere obuius ei qui se insectebatur aggressus est. Ille qui nullo genere suspicari

Ecclesiastice historie gentis Anglorū

posset in occursum sibi venire quē quereret: tāq̄ p̄terētes aliq̄s interrogari iubz vbi audissent eē Athanasū. Cūq̄ respōdisset vidisse se eū nō lōge eūte. tota celeritate p̄trāsies p̄perat iuanū. festinās cape quē aī oculos positū videre nō potuit. Ille vero dei virtute monit⁹ Alexandriaz redit: ibiq̄ tuto latebras vsq̄ p̄secutio cessarz exegit

De sepulchro martyris Babile.

Caplm. XXXV.

Dedit et aliō Julian⁹ recordie sue ac leuitatē indicū. Nā cū dāfnis i suburbano Antiochie iuxta fōtē castaliū litaret Appollini: et nō la ex his q̄ q̄rebat rīsa suscipere: causasq̄ silētij p̄cōtare a sacerdotibz demōis aiūt Babile martyri sepulchrū p̄e adistere: et iō rīsa nō reddi. Tum ille: venire galileos h̄ em̄ noie n̄os appellare solit⁹ erat: et auferre sepulchrū martyris iubet. Igit ecclesia vniuersa cōueniēs matres et viri: virgines iuuenesq̄ imēsa exultatiōe succincti: trahēbant lōgo agmine arcam martyris psallētes sūmis clamoribz et cū exultatiōe dicētēs. Cōfundant̄ oēs q̄ adorāt sculptilia: et q̄ confidūt in simulachris suis. Nec i auribz p̄phani p̄ncipis p̄ sex milia passuū tāta exultatiōe psallebat ois ecclesia: vt celū clamoribz resultaret. Cū et ille in tātam iracūdie rabiē deduct⁹ est: vt altera die cōprehendi christianos passim et trudi iuberet in carcerē ac penis et cruciatibz affligi.

De Theodoro cōfessore apud Antiochiam. Caplm. XXXVI.

Quod Salusti⁹ p̄fect⁹ ei⁹ n̄ pbās licet esset gentilis: tū iussus exequitur. et apprehensus vnū quēdā adulescētē q̄ p̄m⁹ occurrit Theodorū nōie: a p̄ma luce vsq̄ ad horā decimā tāta crudelitate et tot mutat⁹ carnificibz torturatus vt n̄lia etas sile factū memierit. Cū tū ille in eculeo sublimis: et hīc de lateribz istate tortore: nihil aliud faceret nisi vultu securo et leto psalmū quē pridie ois ecclesia cōcinerat iteraret. Cūq̄ se oī expēsa crudelitate Salusti⁹ nihil egisse perspiceret: recepto in carcerē iuvene abyssē fert ad impatorē: et qd̄ egerit nūciasse ac mōuisse ne tale aliqd̄ rētare vellet decetero: alioq̄n et illis glīam: et sibi ignominia quereret. Dūc Theodorū ipsi nos postmoduz apud An-

tiochiā vidim⁹. Et cū r̄quirerem⁹ ab eosi sensum doloris habuisset ex integro: dicebat se quidē dolores paz̄ sensisse: astitisse aut̄ quēdā iuuenē q̄ sudāti sibi linteo cādī dissimo et sudores abstergeret: et aquā frigidā frequēter infunderet: et ita se eē delectatū vt tunc melior factus sit: qm̄ sponi de eculeo iussus est. Cōminat⁹ igit impator post victoriā p̄ficā mell⁹ se christianos debellaturū. p̄fect⁹ quidē est: sed null⁹ redit. Ibi nāq̄ incertū a suis an ab hostibz p̄fusus: post annū et octo menses p̄sumpti augustalis: imperij finē fecit.

De indeoz coadunationibz q̄ a Julia no decepti tēplū i hierosolymis reedificabāt. Caplm. XXXVII.

Anta p̄o ei⁹ ad decipiendū subtilitas et calliditas fuit: vt etiā infelices iudeos vanis speb⁹ illectos: vt ip̄e agitabat illuderet. Quos p̄mo oīs duocatos ad se interrogat: cur nō sacrificaret cū eis lex sua d̄ sacrificijs imperet: At illi occasionē se iuuisse tēporis rati: nō possum⁹ inq̄ūt nisi in solo hierosolymoz templo. Ita nāq̄ p̄cipit lex. Et accepta ab eo reparādī tēpli licētia: in tantuz insolētie puenerūt vt aliq̄s eis p̄phetaruz reddid⁹ videret. Igit ex oibz locis atq̄ p̄uincijs puenerē iudei locū tēpli olim igne p̄sumpti aggredi cepere: comite p̄perandi opis ab impatore cōcesso. sumpto publico et priuato res omni instātia gerebat. Interea insultare n̄is et velut reparatis sibi regni t̄pibz p̄minari acri⁹ ac se uiciā ostētar̄ prorsus in magno tumore et supbia agere

Cyrillus post maximū cōfessore hieosolymis eps habebat. Apertis igit fundamentis calces cemētazq̄ adhibita nihil oīno decrat quin die postera veteriq̄ deturbatis noua iacerēt fundamēta. cū tū eps diligēti cōsideratiōe habita. vel ex illis q̄ i Danielis p̄phetia de t̄pibz legerat: vlt̄ qd̄ in euāgelijs dñs p̄dixerat p̄sisteret nullo generi fieri posset vt ibi a iudeis lapis sup lapidem deponeret. res erat in expectatiōe.

Ut terremotu inibi: et igni diuinit⁹ accēso iudei ab illicit⁹ disturbabāt incepti.

Caplm. XXXVIII.

Ecce nocte q̄ ad incipiendū op⁹ iā sola restabat terremotus ingesoboritur: et nō solū fundamentoz

sa rā lōge lateq; iactāt: verūctiā toti? loci
penc edificia cōplanāt. portic? q; publice
in q; iudeoz multitudo: q; opī videbatur
insistere cōmonebat ad soluz deducte oēs
iudeos q; repti sunt oppsere. Luce pō or
ta cūse mala, crederēt effugisse: ad redren
dos q; oppsi fuerāt reliq; multitudo? currit.

De signis et virtutibus terrificis: q; in exi
tu cōuersa sunt iudeoz.

Capitulū. XXXIX.

Des erat qdā in inferioribus tēpē
demersa: habēs aditū inter duas
portic? q; fuerāt cōplanate: i q; fer
ramēta aliq; opī necessaria serua
bant: e q; subito glob? qdā ignis emicuit: z
mediā p platee pcurrēs adust? z exanima
tis q; aderāt: iudeis vltro citroq; ferebat.
Hoc iterū sepiusq; z frequētissime per to
tā illā diē repetēs. pertinacis ppli temeri
tatē flāmis vlticib; coercebat. Cum iute
rim pauore ingēti z trepidatiōe oēs q; ade
rāt dterriti: solū vey deū christū p fiteri co
gebantur inuiti. Et ne hec casu fieri crede
rentur: in sequēti nocte investimētis oim
signaculū cruc? ita euidēs appuit: vt etiā
qui diluere p sui infidelitate voluiss; nul
lo genere valeret abolere. Sic dterriti iu
dei atq; gentiles: locum simul z cepta ma
niter reliquere.

Explicit liber decimus:

Incipit vndecim? ecclesiastice historie
cū capituloz annotatione.

De ortu z religiosa mēte principis Jov
ianiani: z de sine ei? Caplm. I.

Dest Juliani
necē tandem ciuile nobis
Jouiniani reparat impē
riū. Is nanq; sub vno eos
dēq; tpe impator z cōfes
soret male illati extitit depulsoz erroris.
Nam cum in procinctu esset exercitus: z
vigeret barbarus: ductoresq; nri de sum
mis reb; p siliū trabētes Jouiniano calcu
lū darēt. Cūq; appbēl? ad suscipiēda ipe
rā trabere? i signia ad exercitū Juliana
crālegis pbanatū dī. pclamasse nō se pos
se impare eis, q; eēt cbrian? Tū oēs par

eadēq; voce respōdisse. phibēt: z nos chri
stiani sum? nec priusq; hāc vocē audiret:
acq;escere ad iperū voluisse. Deniq; statū
affuit ei diuina clemētia: ptraq; oēm spēz
cū clausivndiq; hostib; tenerēt: nec euadē
di facultas vlla suppeteret: subito emissos
a barbaris oratores adesse vidēt pacemq;
sposcere. Exercitū q; inedia psumpto ci
bos ceteraq; necessaria i mercimonijs pol
liceri: oīs humanitate nfoz temeritatem
emēdare. Sz vbi in viginti z nouē annis
pace cōposita ad rromanū regressus ē so
lū: clariorq; lux nro se orbi exortētis ptrib?
aborta diffudit: rēpublicā q; si post nimias
pcellas oī moderatōe aggredit reparare.
Eccliaz vero curā nō in scōis hie: nec tū
icaute vt Cōstāti? egerat: sz lapsu p deces
soris amonit? honorific? z officiosissimis
lris Athanasū reqrit: z ab ipō formā fidē
z eccliaz disponēdaz suscipit modū. Sz
hec tā pia z tā leta picipia mors imatura
corrupt. Post octo etenim mēses ort? sui
apud Siliciam diem obiit.

De ortu Valentiniani z Valentis.

Capitulū. II.

Dest hūc Valētinian? imperiū sus
cepit: q; p fide nra a Juliano mūi
tia fuerat expulsus. Sz cōpleuit
in illo dñs qd pmissit. p? et q; cetera
pla pūti seculo restitūēs ei. Nā q; militiā
pchio reliqrat: suscepit impium. Is in cō
fortiū regni assūpsit frem Valētē: z sibi q;
dem oeciduas ptes delegit: illi autē orietāz
les reliq; Sz valēs fauēdo heretic? abūc
in viā patrū suoz. Nā z epōs egit in exiliū
z p sbyteros ac diaconos z monachos Ta
ciano Alexādrīe p fidētie vsq; ad tormētā
deduxit z ignib? tradidit. Vltāq; nephā
da z crudelia i eccliaz dī molit? ē. Sz hec
diā post Athanasū obitū. Nā illo supstite
velut diuina qdā virtute. phibit? cū deba
charet in ceteros: in illū nihilansus est tri
ste committere.

De dormitiōe Athanasij: z psecutiōib?
Lucij heretici. Caplm. III.

Hic ea tēpestare cū q; dragesimo et
sexto anno sacerdotij sui Athana
sius post mltos agones: multasq;
patie coronas q; euiss; i pace: scisci
tatus d successorē Petz tribulationū sua
rum participē z sociū delegit. Sz Luci?